

A média- és sajtójog polgári jogi vonatkozásai, különös tekintettel a személyiségvédelem kérdésére

KÓMÍVES PÉTER MIKLÓS

A Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola doktorandusz-hallgatója.

A személyiségvédelem a média- és sajtójog polgári jogi vonatkozásainak egyik legérdekesebb kérdésköre. Olyan interdiszciplináris kutatási terület, amely a sajtószabadság és a véleménynyilvánítás szabadságának polgári jogi korlátait vizsgálja. Felmerülhet a kérdés: mi az optimális megoldás? A szabadságjogoknak jobbat teret engedő liberális joggyakorlat, vagy az egyént jobban óvó túlprotektív megoldás?

„Amikor a média- és sajtószabályozó rendszereket vizsgáljuk, fel kell frissítenünk a sajtó fogalmával és a média szabadságával kapcsolatos tudásunkat. A kommunikációs jogok fejlődése a totális cenzúrával veszi kezdetét és az internet teljes szabadságáig vezet. De melyik a jobb megoldás? Nehéz megválaszolni a kérdést: a teljes cenzúra – természetesen – elfogadhatatlan, azonban a parttalan szabadság sem lehet az optimális megoldás. Mint sok más esetben, most is a rómaiak elvét, az »Aurea mediocritast«¹ kell alapul vennünk.

A média és a sajtó liberalizálásának története a 17–18. században, a Bill of Rights és a La Déclaration des droits de l’Homme et du citoyen² elfogadásával kezdődik. A szólásszabadságért való harc, majd később a jog maga is egyre fontosabbá vált a világ mind több országában. A szólásszabadság és a média technikai hátterének fejlődése megvalósította a sajtószabadságot.”³

Vitathatatlan, hogy ma, a 21. században, az internet korában egészen mást jelent a sajtó szabadsága és a szólásszabadság, mint korábban bármikor a történelem során. A megfelelő technikai feltételek fennállása esetén bárki bármiről megoszthatja a véleményét a világhálón. Állításokat fogalmazhat meg természetes és jogi személyek kapcsán, amelyek azonban nem mindig felelnek meg a valóságnak.

„Nyilvánvalóvá vált ugyanakkor, hogy a sajtó, mint rendszer nem működhet kontroll nélkül. Meg kellett óvni több alapjogot, így mindenek előtt az emberi méltóságot az alaptalan, hamis közlésektől. Szükségessé vált tehát egy új sajtószabályozó szemléletmód kialakulása, amely leszámolt a cenzúra intézményével, és – ebből kifolyólag – szükségessé vált az új sajtószabályozó testületek kialakítása is.

Felmerültek tehát bizonyos igények a kialakuló sajtó-, majd később média-szabályozó szervekkel kapcsolatban. Elvárás volt, hogy hatékony védelmet adjanak a visszaélésekkel szemben, ugyanakkor – legalábbis jogállamokban –

¹ Arany középút.

² Az emberi és polgári jogok nyilatkozata.

³ Péter Miklós Kómíves: *Press and media regulation: What’s the optimum solution?* Ukrán Tudományos Akadémia Kijevi Jogi Egyetem, angol nyelven. Megjelenés alatt.

az is feltétlen igényként merült fel, hogy a hatalmi ágaktól elválasztva, azoktól függetlenül tudjanak működni. Az is egyértelművé vált, hogy a szervek döntései elleni, független bíróságok előtt lezajló jogorvoslati eljárások megindításának lehetősége is okvetlen szükséges.”⁴

Kérdés az, hogy meddig terjedhet a sajtó és a média közigazgatási kontrollja, és honnantól kezdődhet a bírósági jogérvényesítés? Meggyőződésem, hogy ebben a kérdésben elsődlegesen a sajtó- és szólásszabadság egyik legfontosabb technikai korlátjából, a frekvenciaszűkösségből kell kiindulni. Ez az elv, amelynek lényege, hogy minden országnak meghatározott számú rádió- és televízió-frekvencia áll rendelkezésére, alapjaiban határozza meg egyes médiaágak működését. Úgy vélem, hogy azokon a területeken, ahol a frekvenciaszűkösség jelentkezik, így például a rádió és a televízió esetében nagyobb mértékű ellenőrzésnek lehet helye. Ezzel szemben azon médiumok, így például a nyomtatott sajtó (beleértve a könyvkiadást is) és az internetes médiumok esetében, ahol a rendelkezésre álló kommunikációs csatornák száma – legalábbis jelenlegi tudásunk szerint – elvileg végtelen, alacsonyabb intenzitású ellenőrzésnek lehet helye. Vagyis ez utóbbi esetkörben tökéletesen elegendő a bírósági kontroll: valótlán állítások esetében legyen lehetőség helyreigazítás iránti pert indítani, de minden más szabályozás indokolatlanul korlátozza a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságát. Ezen médiumok esetében teljesen felesleges az objektív tájékoztatás kritériumának előírása is.

„A személyiségjogi védelem és jogi eszközei a hatályos Polgári Törvénykönyv szerint biztosítottak. A törvény értelmében a személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, e jogok a törvény védelme alatt állnak. Ezzel a rendelkezéssel a polgári jog védelmet kíván nyújtani a személyiség megsértésének mindenféle megnyilvánulásával szemben, ezen belül pedig a legjelentősebb személyhez fűződő jogokat a törvény külön is nevesíti. E körbe tartoznak – egyebek mellett – a becsület, az emberi méltóság, a jó hírnév védelme, a képmással és hangfelvétellel való visszaélés tilalma, a titok-, valamint adatvédelem szabályai.

A személyiségjogi védelem alanyai a Polgári Törvénykönyv szerint mind magán- (természetes) személyek, mind – amennyiben a védelem jellege lehetővé teszi (például imázsperek) – jogi személyek lehetnek.”⁵

A sajtó helyreigazításának igénye alighanem egyidős magával a sajtóval. Mindig voltak és mindig lesznek ártatlan tévedések, tájékoztatlanságból fakadó félreinformálások és szándékos hazugságok a médiában. Természetes igény ugyanakkor, hogy ezek a valótlanságok ne maradhassanak érintetlenül: igényli ezt egyfelől az a természetes vagy jogi személy, akiről valótlaniságot állítottak, híreszteltek, másfelől pedig felmerül a társadalmi igény is a valóság ismertetére.

⁴ Kómi Péter Miklós: *Az autonóm közigazgatási struktúrák kialakulása és változásai*. Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Megjelenés alatt.

⁵ Sarkady Ildikó: *A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban*. In: *Médiakutató*, 2006. ősz. Forrás: http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_03_osz/06_kozszereplo_kozszereplo_szemelyisegvedelme/01.html
Utolsó letöltés dátuma: 2012. 04. 29.

A sajtó helyreigazítására vonatkozó szabályrendszert több hazai jogszabály, jogforrás tartalmazza.⁶ Sarkady Ildikó cikkének megírása óta a jogforrás helye ugyan változott, de az alapvető szemléletmód nem. A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény kimondja, hogy „ha valakiről bármely médiatartalomban valótlan tényt állítanak, híresztelnek vagy vele kapcsolatban való tényeket hamis színben tüntetnek fel, követelheti olyan helyreigazító közlemény közzétételét, amelyből kitűnik, hogy a közlés mely tényállítását valótlan, illetve megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben és ehhez képest melyek a való tények.”⁷ Ez a fundamentális szabályozás a helyreigazításra vonatkozó jogi igény legáltalánosabb kifejezése, amely egyben összegzi azokat az esetköröket is, amikor sajtó-helyreigazításnak helye van. A sajtó-helyreigazítás legfontosabb eljárásjogi szabályait a fentebb említett 2010. évi CIV. törvény mellett a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény tartalmazza. A Legfelsőbb Bíróság kidolgozta azokat az elvi alapvetéseket, amelyek a sajtó-helyreigazítási perek elbírálása során követendők.

„I. A sajtó-helyreigazítás olyan sajátos személyiségvédelmi eszköz, amely közvetve egyéb érdekek védelmére is szolgálhat. Érvényesítésére azonban csak a jogszabály által meghatározott körben és a jogintézmény társadalmi rendeltetésének megfelelően kerülhet sor.

II. A sajtó-helyreigazítás iránti igény elbírálásánál a sajtóközleményt a maga egészében kell vizsgálni. A kifogásolt közléseket, kifejezéseket nem formális megjelenésük, hanem valóságos tartalmuk szerint kell figyelembe venni, a sajtóközlemény egymással összetartozó részeit összefüggésükben kell értékelni, és az értékelésnél tekintettel kell lenni a társadalmilag kialakult közfelfogásra is. A helyreigazítást kérő személyének megítélése szempontjából közömbös részletek, pontatlanságok, lényegtelen tévedések nem adnak alapot helyreigazításra.

III. Véleménynyilvánítás, értékelés, bírálat, valamint a társadalmi, politikai, tudományos és művészeti vita önmagában nem lehet sajtó-helyreigazítás alapja.”⁸

Rendkívül fontosnak tartom, hogy előírásra került a komplex értelmezés kötelezettsége. Így nincsen ugyanis arra lehetőség, hogy szöveggörnyezetéből kiragadva értelmezzenek egyes szavakat, fordulatokat. Úgy vélem, hogy egy kijelentés helyreigazítása akkor igazán indokolt, ha a vonatkozott kijelentés a kérdéses médiatartalom egészét tekintve nem helytálló, illetve meggyőződésem az is, hogy egy valótlan közlés mind globálisan, mind szűkebb szöveggör-

⁶ Korábban a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény tartalmazott általános rendelkezéseket a sajtó-helyreigazításról, azonban a 2010. évi CIV. törvény hatálybalépésével a rendelkezések helyét a Polgári Törvénykönyv alábbi 79. §-a vette át: „A sajtó-helyreigazításra irányuló igény érvényesítésének szabályait a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény, valamint a polgári perrendtartásról rendelkező törvény állapítja meg.”

⁷ 2010. évi CIV. törvény 12. § (1) bekezdés.

⁸ PK 12. szám: A sajtó-helyreigazítás érvényesülési köre és az elbírálásnál irányadó szempontok.

nyezetére nézve képes teljesíteni azokat a kritériumokat, amelyek a helyreigazítási eljárás megkezdéséhez szükségesek. Nagyon fontos továbbá a PK 12. III. pontja is, amely az értékelések, bírálatok és véleménynyilvánítások esetét kívül helyezi a sajtó-helyreigazítás ügykörén. Úgy gondolom ugyanis, hogy számos olyan szubjektív élmény éri a véleményformálókat, amelyek igaz vagy hamis mivoltáról egyszerűen nem lehet bizonyítékokat beszerezni, hiszen nem fekete-fehér igazságra vonatkoznak, így bírói megítélésük nem is elképzelhető.

A Legfelsőbb Bíróság a sajtó-helyreigazításra jogosultak személyi körét is konkrétan meghatározza. „Sajtó-helyreigazítást az kérhet, akinek a személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével vagy egyéb módon – utal, vagy akinek a személye a sajtóközlemény tartalmából felismerhető.”⁹ Ezzel az előírással meg lehet akadályozni a sajtó-helyreigazítási perek számának drasztikus növekedését, hiszen csak az érintett adhat be ilyen keresetet, ugyanakkor a pusztá felismerhetőség (a név említése nélkül) is kellő alapot szolgáltathat a perindítási jogosultság megszerzésére.

A Legfelsőbb Bíróság további, minden bizonnyal igen gyakori eljárási kérdésekben is rendelkezett.

„I. A sajtóközlemény kifogásolt tényállításának valóságát a sajtószerv köteles bizonyítani. Az olyan sajtóközlemény valóságát is általában a sajtószerv köteles biztosítani, amely híven közli más személy tényállítását, nyilatkozatát, vagy átveszi más szerv (sajtószerv) közleményét.

II. Nincs helye sajtó-helyreigazításnak, ha a sajtószerv valamely büntető eljárás jogerős befejezése előtt a valóságnak megfelelően tájékoztatta olvasóit a vádirat tartalmáról, a nyilvános tárgyalásról vagy a nem jogerős büntető bírósági ítéletről.

III. Ha a büntető eljárás nem vezet elmarasztalásra, a sajtószerv az érintett személy kívánságára köteles az olvasókat erről is tudósítani.”¹⁰

Napjainkban, amikor a legtöbb médium költségtakarékossági okok miatt úgynevezett „átvett hírekkel” dolgozik, kiemelt jelentősége van az ilyen közleményekkel szemben indított helyreigazítási eljárás rendezésének. Ilyetén módon nem marad szabályozás nélkül például a magyarországi közszolgálati hírműsorok tartalma¹¹, de azok a kereskedelmi médiumok is felelősségre vonhatóak, akik nagy hírügynökségek híreit adják le, legtöbbször változatlan formában, a hír eredetének megjelölése mellett. A büntető eljárásokról szóló tájékoztatók jogi szabályozása azért is érdekes, mert itt a jogerős felmentő ítélet esetén sincs helye helyreigazításnak, csupán egy, a felmentett vádlott által kért tájékoztatás közzétételének.

A Legfelsőbb Bíróság rendelkezett a helyreigazító közlemények tartalmáról is.

⁹ PK 13. szám: A sajtó-helyreigazítási per indításának feltételei.

¹⁰ PK 14. szám: Bizonyítás sajtó-helyreigazítási perben.

¹¹ Ezeket az MTI Hírcentrum készíti, majd a Magyar Televízió, a Magyar Rádió és a Duna TV is átveszi. A közszolgálati médiumok által készített hír- és háttérműsorok nagy arányban jelennek meg párhuzamosan vagy időben kissé elcsúsztatva egyszerre több csatornán is.

„I. Helyreigazító közleményként a jogosult a válaszlevele közzétételét is kérheti. Ha a sajtó a válaszlevelet nem közli, a jogosult a válaszlevél tartalmi körén belül a bíróságtól keresettel kérheti helyreigazító közlemény közzétételének az elrendelését.

Ha a bíróság a keresetnek helyt ad, határozatában – a kérelem és az ellenkérelem korlátai között – belátása szerint állapítja meg a helyreigazítás szövegét és ennek közlésére az alperest határidő tűzésével kötelezi.

II. A helyreigazító közleményből – a maga egészét, összefüggéseit is tekintve – ki kell tűnnie annak, hogy a kifogásolt sajtóközlemények mely tényállításai valótlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, illetve melyek a való tények. A közlemény szövege nem alakítható úgy, hogy ezáltal a tartalma elveszítse helyreigazító jellegét.”¹² Fontos megállapítani, hogy a Legfelsőbb Bíróság próbálta elejét venni az olyan visszás magatartásoknak, amelyek célja a jogerősen elrendelt helyreigazítás kijátszása, semmibe vétele volt. Ezzel pedig nagyban javulhat a sajtó-helyreigazítás preventív értéke, ráadásul célját is biztosabban érheti el ez a jogeszköz.

„A polgári jogi szabályozás hosszú éveken keresztül – a törvény előtti egyenlőség alkotmányos elve alapján – nem tett és jelenleg sem tesz különbséget a személyiségi jogában megsértett magánszemélyek között az általuk betöltött pozíció, hivatal, ismertség vagy más körülmény okán. Az elmúlt évtizedben azonban általánossá vált a különböző médiamegnyilatkozások és szerepkörök differenciált megjelenése. Mondhatni egyrészt, hogy a politika bevonult a bírósági tárgyalótermekbe, másrészt a média percenként »gyártja« a sztárokat, illetőleg tesz sztárrá olyan személyeket, akik az általuk felvállalt szerep, nyilatkozat, médiabeli megnyilvánulás kapcsán közvetve vagy közvetlenül befolyással, hatással vannak egy-egy gazdasági, társadalmi vagy politikai, kulturális helyzetre. Ennek megfelelően az egyre több jogvitás ügy eredményeképpen szükséges lett a politikai közszereplés és a közéleti szereplés speciális jogi megítélése a hazai joggyakorlatban (is).

A jogi szabályozás szerint akit személyhez fűződő jogában megsértettek, személyesen jogosult és köteles ebből eredő jogait érvényesíteni. Ennél több követelményt a jogalkotó a jogérvényesítővel szemben nem támaszt.”¹³

Sarkady Ildikó tanulmányából jól látható, hogy a magyar igazságszolgáltatás nem tesz deklarált módon különbséget ember és ember között. Természetesen a közszereplőkkel kapcsolatban magasabb „ingerküszöb” az indokolt, hiszen aki nagy nyilvánosság előtti szereplésre vállalkozik, attól joggal elvárható, hogy jobban „bírja” a kritikát. Azonban ezek a kritikák sem lehetnek sértőek, megalapozottságukért megfogalmazzuk felel.

A sajtó- és médiajoghoz kötődő polgári ügyszakos bírói gyakorlatról Fleck Zoltán készített 2005-ben elemzést. A tanulmány alaposan kitér a PK-kat is, amelyeket korábban már idéztem jelen írásomban. Fleck Zoltán véleménye mindenestre nagyszerű összefoglalása mindazoknak a dilemmák-

¹² PK 15. szám: A helyreigazító közlemény tartalmának megállapítása.

¹³ Sarkady Ildikó: *A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban*. In: *Médiakutató*, 2006. ősz. Forrás:

http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_03_osz/06_kozszereplo_k_szemelyisegvedelme/01.html

Utolsó letöltés dátuma: 2012. 04. 29.

nak, amelyet a vizsgált kérdéskör gerjeszt. „Nehéz területe ez a bírói gyakorlatnak: alkotmányos jogok ütköznek, egyaránt fontos értékek között kell mérlegelni, egyensúlyozni szűkszavú jogszabályok, az Alkotmánybíróság értelmezései és a Legfelsőbb Bíróság irányelvei, eseti döntései segítségével. De a jogalkalmazó szempontjából nehéz azért is, mert fokozott, gyakran politikai figyelem irányul a területre, szinte állandó az elégedetlenség a szólásszabadságot nyirbáló bírói ítéletek miatt. (...)

E jogterületeken nagyobb a jogalkalmazó szubjektumának szerepe, és részben más természetű képességeket is igényelnek: a jogon kívüli elemek, a nyelvtani, a stilisztikai, a szerkesztési és a társadalmi elemzések gyakran megkehlhetetlenek. Az sem könnyíti meg a bírók helyzetét, hogy az átlagnál nagyobb a fellebbezések aránya, a felek tipikusan végigmennek a lehetséges fórumokon, szűk a megegyezés lehetősége.”¹⁴

Fleck Zoltán összegzi a sajtóperek legnagyobb problémáit, amikor a fellebbezések magas számáról számol be, vagy bírói szubjektum átlagosnál nagyobb felelősségét említi.¹⁵ Én ugyanitt említeném meg az igazság feltárása körüli nehézségeket, amennyiben – különösen a nagy médiaérdeklődésre számot tartó – sajtóesemények nagy hatást képesek kiváltani, ezáltal pedig az átlagosnál nagyobb mértékben képesek befolyásolni akár a tanúk véleményét is. Teljesen más a helyzet az internet megítélésének körében. Mint azt Bayer Judit európai uniós jogforrásokra hivatkozó tanulmánya is bizonyítja, a világhálón közzétett tartalmakhoz kapcsolódó felelősség megállapítása rendkívül kényes feladat. „Az internet az a médium, ahol a cenzúra szinte kivitelezhetetlen. Amint valami megjelenik a weben, nem lehet hatékonyan megakadályozni, hogy bárki által hozzáférhetővé váljon. Igaz, ki lehet törölni az eredeti helyéről, de semmi sem garantálja, hogy időközben nem töltötte le valaki, és tette közzé más helyen. Szimpatizánsok tükrözhetik az oldalt azonos cím alatt, de a tartalom más cím alatt történő teljes vagy részbeni közzétételéhez még technikai jártasság sem szükséges.

Az Európai Unió elektronikus kereskedelemről szóló irányelve, amelynek értesítési-eltávolítási eljárásra vonatkozó részét Magyarország is átvette, előírja, hogy amennyiben a szolgáltató bármilyen forrásból tudomást szerez az anyag jogsértő tartalmáról, köteles azt eltávolítani vagy hozzáférhetetlenné tenni. Az irányelv ugyanakkor fenntartja azt a jogot is, hogy a bíróságok a szolgáltatót bizonyos anyagok eltávolítására kötelezhessék.

Az irányelv ezen rendelkezésének célja nem elsősorban az volt, hogy a személyiségjog-sérelemet rendezze, hanem hogy a szolgáltatót mentesítse a felelősség alól, ami feltétlenül szükséges volt az internet töretlen fejlődéséhez. Ezért az irányelv kimondja, hogy a szolgáltató nem köteles ellenőrizni az általa közvetített tartalmat, tehát nem felelős a közvetített tartalomért, ha közzétételét nem ő kezdeményezte, fogadóját nem ő választja ki, és a tartalmat nem változtatja meg; továbbá nem felelős a tárolt tartalomért, amelynek sem jogellenességéről, sem annak alapjául szolgáló tényekről nem volt tudomása.

¹⁴ Fleck Zoltán: *A szólás szabadsága és a személyiség védelme a polgári jogi bírói gyakorlatban*. In: *Médiakutató*, 2005. nyár. Forrás: http://www.mediakutato.hu/cikk/2005_02_nyar/06_szolas_szabadsaga/01.html Utolsó letöltés dátuma: 2012. 02. 07.

¹⁵ V. ö.: Jerome Frank jogszemléletével!

Amennyiben azonban ilyen tényekről tudomást szerez, köteles azt gyorsan eltávolítani vagy hozzáférhetetlenné tenni.”¹⁶

Összegezve a tanulmányban elhangzott gondolatokat, a sajtó szabadságát történelmi szükségszerűségnek és a magyar politika évszázados fejlődése során újra és újra megjelenő célként említhetjük. „1848-ban a magyar polgári forradalom első követelése a sajtószabadság volt (»Kivánjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését«). A sajtószabadság kényes portéka. Nem árt újból és újból hangsúlyozni, ahol megtörik a sajtószabadságot, ott a politikai szabadságjogok sem érvényesülnek többé, például nem lehetséges szabad választás sem.”¹⁷ Nagyon fontos, hogy minél több médium-típust rendeljünk alá a lehető legenyhébb ellenőrzésnek, vagyis a bírói kontrollnak. Ebben az esetben pedig az egyetlen elfogadható szabályozási indok a személyiségvédelem lehet. Ez a 21. század médiájának fejlődési útja, amely a technikai innovációk megfelelő alkalmazása mellett megteremthet egy olyan kifinomult véleménypluralizmust a sajtóban, amelynek létrejöttére korábban sosem volt esély.

¹⁶ Bayer Judit: *Személyiségjog-sértések kontra szólásszabadság a neten: eltávolítás vagy válaszadás?* In: *Médiakutató*, 2003. őszi. Forrás: http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_03_06_szemelyisegijog_sertesek/04.html
Utolsó letöltés dátuma: 2012. 02. 07.

¹⁷ Majtényi László–Polyák Gábor: *Médiatörvényekkel a polgári szabadság ellen.* In: *Élet és Irodalom*, LV. Évfolyam 9. szám.